

Hbl 22.4.92
Torsdag med THORS

PRESIDENTEN ska åka till Sverige, och det är angeläget att de officiella meddelandena i anslutning till resan får en värdig svensk språkdräkt. Den kommunicé som offentliggjorde besöksprogrammet var inte så lyckat formulerad, påpekar en läsare i Sverige och får medhåll av prof. Thors.

"Aprilsnö är fåragö", heter det. Vad är fåragö?

Uttrycket är välkänt och gammalt; det dyker upp i senare hälften av 1600-talet; då använde en skribent det i formen "Aprille snö, är så godh som fåregjö".

Fåragö betyder "fårgödsel", gö (av ett äldre göd) är givetvis besläktat med göda och gödsel och förekommer på sina håll i Sydsverige. — Det kan tilläggas att det svenska ordspråket har en ordagrann motsvarighet i tyskan.

I dagstidningarna i början av april ingick en officiell kommunicé om president Koivistos kommande besök i Sverige. En insändare i Sverige har läst den, och påpekar flera drumliga formuleringar och språkfel. Han säger att det är önskvärt att "presidentens kansli får väl skaffa sig en person som kan göra en svensk version av kommunicéer från residenset". Här skall ett par formuleringar av allmänt intresse beröras.

Det talas om "det Kungliga slottet" och "den finska kyrkan i Stockholm". Båda uttrycken strider mot vanligt svenskt (och finlandsvenskt) språkbruk. De är lika oriktiga som om någon skreve "den Finska viken" eller "bröllopet hölls i den Tyska kyrkan (i Helsingfors)". Felet ligger i artiklarna: **den, det**, som således inte skall brukas i dessa fall. Det heter **Kungliga slottet, Finska kyrkan**.

Utelämnande av artikeln **den, det** är vanligt i uttryck som har namnkäraktar. Det är därför vi säger t.ex. **Finska viken, Bottniska viken, Gamla kyrkan** (i Helsingfors).

Ett förgärligt ordföljdsfel ingår i meningen "Därefter tar presidentpa-

ret emot de ambassadchefer som är ackrediterade i Stockholm i slottets spegelsal". I slottets spegelsal har felplacerats; meningen visar tydligt att den är översatt från finska. En korrekt ordföljd är "tar presidentparet i slottets spegelsal emot o.s.v."

Texten innehåller också andra fel, men de nämnda är mest intressanta från allmän synpunkt. Textöversättaren har inte haft känsla för idiomatisk svenska.

För ett par veckor sedan behandlades i spalten gatnamnet **Åslappsvägen** i östra Helsingfors. En läsare i norra svenska Österbotten har kritiserat framställningen, och jag ger honom helt rätt. Här skall jag lägga fram den korrekta tolkningen, som han anger i sitt brev.

Förra leden i namnet **Åslappsvägen** är ett gammalt svenskt ord **avslapp**, som blir **åslapp** i de dialekter där det finns kvar, nämligen i Österbotten från Munsala norrut. (Det finns däremot inte i Munsala grannkommun i söder, Oravais — åtminstone har jag aldrig hört det där.) Ordet **avslapp**, det nutida **åslapp**, betyder "återstod, rest (av mat, virke, garn)" för att citera Ahlbäcks nya dialektordbok. Det är bildat till ett verb **avslippa** "återstå". Fordon fanns **avslapp** på större områden; det finns t.ex. i Bibeln 1541.

Jag är skyldig den frågeställare som tog upp namnet **Åslappsvägen** besked om vissa släktnamns ursprung och om namnet **Habovället** på Visingsö i Vättern. Om det sistnämnda namnet, som inte har behandlats i tillgänglig ortnamnsliteratur, sänder jag i dag en förfrågan till ortnamnsarkivet i Uppsala. Förleden är det västgötska häradsnamnet **Habo**, men jag vill veta mer om äldre former av senare leden.

Till slut ett par frågor om nutida stavning och språkbruk. "Skall man stava **rulad** eller **rullad**?", frågas det.

Maträttens namn kan faktiskt stavas **rulad** eller **rullad**, men Akademiens ordlista stavar i första hand **rulad**. Ordet är franskt, och den franska stavningen **roulade** förekommer någon gång i svenskan. Under alla omständigheter har det tonvikten på stavelsen **-ad**.

Den andra frågan gäller om det

Hbl 15.4.92
Torsdag med THORS

DET GÄLLER ATT SKILJA PÅ TALSPRÅK och skriftspråk visavi ord såsom borden, bordena, åren, årena. Det lilla extra a-et som man så ofta hör i talspråk, ter sig ovärdat i skrift och bör undvikas påpekar vår språkvårdsprofessor i dag.

En insändare frågar, om det a som i talspråk brukar finnas i slutet av ord som **åren, borden, resultaten** (i tal således **årena, bordena, resultaten**) accepterats också i skrift. "Kan inte a-et saklöst utmönstras?", frågar han.

Jag anser bestämt att slut a-et inte hör hemma i skriftspråket i sådana ord, dvs sådana som i obestämd form som (två) år, (flera) bord inte får någon ändelse. Jag delar utan minsta tvekan Wellanders mening i sista upplagan av "Riktig svenska", att **bordena** osv. ter sig ovärdade i skrift. Vi får således fortsätta att ha en skillnad mellan talspråk och skriftspråk i fallet **borden/bordena** osv. — Det är ju helt annorlunda med ett-ord som slutar på -n i obestämd form pluralis, t.ex. ett skynke, två skynken. Deras bestämda form slutar på -ena, både i tal och skrift: (de där) skynkena.

En annan frågeställare har fäst sig vid ordet **förutsättningslös**, t.ex. "en förutsättningslös diskussion". Han säger: "Ordet **förutsättningslös** får mig att tänka, att situationen saknar förutsättningar att (t.ex.) utvecklas i positiv riktning."

Man skulle onekligen vara frestad att resonera på samma sätt som insändaren. En blick i Akademiens stora ordbok ger emellertid besked

om att **förutsättningslös** är riktigt använt i uttryck som "en förutsättningslös diskussion".

Ordet **förutsättning** hade särskilt förr också betydelsen "antagande (av något som givet)", inte såsom nu, i första hand betydelsen "villkor". Då förstår man att **förutsättningslös** också i nutiden ofta har betydelsen "utan något accepterat antagande", "utan någon förhandsbunden inställning".

Ett komplex av problem, som två frågeställare snuddar vid, gäller användningen av ord som **mål** jämfört med **målsättning**, **mål** jämfört med **syfte** och **syftemål**.

Målsättning förekommer ofta — i skrift — som en längre synonym för **mål** (t.ex. "Målsättningen för den ekonomiska politiken är fortfarande ..."), men ordet bör egentligen brukas i betydelsen "uppställande av mål", t.ex. "Vi skall i dag diskutera vårens målsättning för mötena".

Skillnaden mellan **mål** och **syfte** är ett intressant problem.

Det förefaller mig som om både **mål** och **syfte** hade kvar något av sin absolut konkreta innebörd. Vad denna är för **mål** vet vi mycket bra: målet för en löpning, ett skott osv. Men det är väl mindre känt att **syfte** är samma ord som **sikte** — i nutiden har **syfte** kvar något av innebörden "riktning för verksamheten". Vi kan jämföra följande exempel: "Hans mål var en examen i Åbo" och "Hans syfte var att studera i Åbo". Det förekommer ofta att man ser den skillnad som jag har försökt belysa med exemplet: **mål** betecknar ett (tillfälligt eller permanent) slutmål, **syfte** en riktning för verksamheten. (Syfte och syftemål kan anses synonyma.)

Carl-Eric Thors

heter **malen lever** eller **mald lever**.

Verbet **mala** var ursprungligen starkt. Det böjdes **mala, mol, malit** (som **taga, tog, tagit**). I nutida språk heter det ju **mala, malde, malt** eller, hos oss, ofta nog **mala, malade**. Formen **malen** är en sista rest av den gamla starka böjningen och vi säger väl alla **malet kött**. **Malen lever** och **malen bif** innehåller en böjningsform av samma slag och den är därför väl försvarbar, också om **mald lever** inte kan anses vara felaktigt.

Carl-Eric Thors